

Vērtības un patiesība Teodora Celma filosofijā

Vija Sīle, Vents Sīlis

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Humanitāro zinātņu katedra, Latvija*

Ievads. 2014. gadā tika uzsākts pētnieciskais darbs VPP "Tautsaimniecības transformācija, gudra izaugsme, pārvaldība un tiesiskais ietvars valsts un sabiedrības ilgtspējīgai attīstībai – jaunas pieejas ilgtspējīgas zināšanu sabiedrības veidošanai (EKOSOC_LV)" apakšprojektā Nr. 5.2.5 "Refleksija par vērtībām un rīcības modeļi sociālo un ekonomisko pārmaiņu laikā". Viens no projekta mērķiem ir raksturot refleksiju par vērtībām un sociālo rīcību Latvijas intelektuālajā domā diahroniskā perspektīvā, sākot ar ieskatu Teodora Celma filosofiskajā mantojumā.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Ar mērķi noskaidrot, kā Teodors Celms interpretē vērtības, analīzei tika pakļauti darbi: "Tagadnes problēmas" (1933); filosofisku, psiholoģisku un socioloģisku rakstu krājums "Patiesība un šķitums" (1939); nozīmīgākās vērtībām veltītās publikācijas žurnālos un laikrakstos, kas aptver laika periodu no 1931. līdz 1969. gadam.

Rezultāti. Konferences referātā tiks aplūkoti Teodora Celma uzskati par mūsdienu kultūru, kuru raksturo resublimācija (sekojot M. Šēlera terminoloģijai) – atgriešanās pie dabas, protestējot pret kultūras vienpusīgo un tāpēc pārspīlēto ietekmi uz cilvēku, zaudētā līdzsvara meklējumi starp cilvēku un viņa eksistences vidi. Tehnikas sasniegumi ir grandiozi, bet cilvēks ir iekšēji trausls un nedrošs, tāpēc: "savās garīgās prasībās mūsdienu caurmēra cilvēks ir iestūrējis nožēlojamā seklumā" (Tagadnes problēmas, 1933: 73). Tas ir tagadnes cilvēka traģisms – raksturojums, kas virza Teodoru Celmu pētīt pasaules uzskatu un vērtības, ciešanas no dzīves bezjēdzīguma un vērtību dzimšanu ciešanās, jēgpilnas ciešanas un ciešanas bez jēgas, gara kultūru un masifikāciju, morāli kā kultūras vērtību, patiesību, sociālā taisnīguma ideālus saistībā ar nacionālismu, varu, valsts un sabiedrības attiecības, indivīda iesaistījumu sabiedrībā, cilvēka gribas dzīvi, modernās gara tehnikas un tehnoloģijas u. tml.

Secinājumi. Literatūras analīze parāda, ka Teodors Celms nonāk pie atziņas par ciešu savstarpēju vērtību un jēgas saistību – problēma par dzīves jēgu ir problēma par dzīves visaugstāko vērtību, un šīs vērtības sasniegšana ir dzīves galējais mērķis. Teodors Celms secina, ka nav mūžīgu patiesību pretēji pārejošām patiesībām, bet vienas ir patiesības par mūžīgi esošo, otras – par pārejošo. Patiesība aksioloģiskā aspektā ir divējāda:

1. Tā ir visaugstākā vērtība, kas kādai eksistencei piešķir jēgu, kuras dēļ ir vērts dzīvot.
2. Tā ir ne tikai pati augstākā vērtība, bet arī eksistences saskaņa ar pozitīvo vērtīgumu, jēgpilnību.

Pētījumu atbalsta Valsts Pētījumu programma 5.2. EKOSOC-LV